

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ І ЕКОЛОГІЯ

УДК 330.101.8

*Лавров М.В.,
аспірант,
Інститут агроекології і природокористування НААН,
Лавров В.В.,
д. с.-г. н., професор, завідувач кафедри прикладної екології,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ЦІННОСТЕЙ СУБ'ЄКТАМИ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Постановка проблеми. Щоб зменшити вплив численних протиріч у системі “суспільство – природа” та забезпечити сприятливі умови на майбутнє, світовою спільнотою прийнято концепцію сталого розвитку (Ріо-92), тобто соціально-економічно-екологічно збалансованого розвитку життєздатного простору завдяки врахуванню усіх цінностей і особливостей територій, сучасних і майбутніх інтересів, налагодженню горизонтальної та вертикальної співпраці суб'єктів діяльності на узгоджених засадах (Потсдам, 1999; Ганновер, 2000). Орієнтуючись на розвиток гуманістично-екологічного світогляду і ґрунтуючи ідеї на засадах “відкритого” суспільства, гармонізації культур, права, економіки, соціальних і природоохоронних програм, визначено пріоритетність духовних та природоохоронних імперативів. Це передбачає зміну пріоритетів у сферах моралі, законодавства, освіти і практики, потребує перегляду соціально-економічних інтересів щодо ресурсів природи, певного обмеження інтенсивності розвитку економіки екологічними і, особливо, природоохоронними нормами. Гармонізація національних законодавчих норм з міжнародними здійснюється за принципом субсидіарності. В українському законодавстві відповідно до міжнародних норм визначено, що охоронний інтерес є пріоритетним порівняно з ресурсними інтересами. Водночас, у практичній діяльності керуються економічною доцільністю. Тобто в умовах антропоцентричної парадигми раціонального природокористування екологічні обмеження розвитку економіки породили конфлікт соціальних, економічних і екологічних інтересів, мотивованих різним розумінням цінностей ресурсів і, відповідно, різними пріоритетами дій щодо них.

Отже визначення причин і суті конфліктів цінностей, що гальмують пошук прийнятних оптимальних рішень, а також пошук принципів розв'язання цих конфліктів є актуальним. Це зумовлює необхідність застосування аксіологічного аналізу проблем збалансованого природокористування. Причому цінності необхідно групувати та аналізувати за трьома класами – соціальні, економічні та екологічні, що є нетрадиційним для аксіології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні засади економічної оцінки природних ресурсів розроблено доволі давно, проблеми її удосконалення висвітлено в багатьох працях – D.W. Pearce, K.P. Макконнелла, С.Л. Брю, Дж. Сороса, А. Ендреса, Л.С. Астахова, А.Г. Ахатова, К.Г. Гофмана, Ю.Ю. Туниці, Б.М. Данилишина та ін. [5–9; 25; 27; 35]. Після Саміту “Планета Земля” (Ріо-1992) активно розвивається діяльність щодо гармонізації економічних і екологічних інтересів у секторах економіки і суспільного розвитку [3; 4; 7–9; 12–16; 22–27; 30–33; 36]. Проте досвід показує, що впровадження у практику засад збалансованого природокористування досі істотно гальмується, у т.ч. і в Україні за різнопланового, складного конфлікту, який ми називаємо “конфліктом цінностей” [13; 14]. Витоки і причини зазначеного ціннісного конфлікту щодо ресурсів та спроби його розв'язання описано в низці фундаментальних праць у галузях філософії, економіки, соціології, екології тощо [6; 9; 12; 20; 25; 26; 29; 35]. Проте завдання органічного поєднання класичних ціннісних орієнтацій на самоцінність світу, на зобов'язання перед суспільством і на самореалізацію особистості дотепер не вдалося вирішити ні науці, ні релігії [2; 11; 12; 17; 20; 28]. Досі не вироблено універсальних принципів паритетного врахування матеріальних і духовних цінностей та гармонізації різних мотивацій дій [23]. Нині представниками постнекласичної науки І. Пригожиним, В. Стьопінім,

* Науковий керівник: Шкуратов О.І. – к.е.н., с.н.с.

В. Хьосле, Л. Василенко, М. Булатовим та іншими уже доведена нераціональність раціонального природокористування [14]. В Україні системні дослідження проблеми погодження різних ціннісних мотивацій управління лише розпочинаються і то переважно на галузевому рівні, що не сприяє налагодженню міжвідомчої співпраці – основи впровадження стандартів збалансованої діяльності у практику. Досі активно точаться дискусії щодо пошуку меж між різними сенсами і значеннями ресурсів для суспільства і біоти, що й породжує конфлікти з вибору та обґрунтування принципів, норм і механізмів управління, надання їм відповідних пріоритетів [3; 6–8; 12–16; 22; 24; 27]. Проте є й низка успішних проектів. Зокрема, приклади формулювання еколого-економічних проблем та їх розв'язання шляхом трансдисциплінарного підходу за засадах збалансованого природокористування у регіоні Українських Карпат [7; 8; 15]. На прикладі степового Криму показано сучасні науково-теоретичні основи та інституційний супровід реалізації проблеми ландшафтно-екологічної оптимізації використання природно-ресурсного потенціалу [16]. Є багато інших праць щодо розв'язання цієї проблеми в різних секторах економіки [2–4; 6; 9; 12; 22–29]. Проте, на нашу думку, для розв'язання ціннісного конфлікту у природокористуванні варто звернутися до суті поняття “цінності” як вихідної субстанції, що визначає мету, напрями, плани та дії суспільних суб'єктів.

Постановка завдання. Метою дослідження є з'ясування принципів і підходів до вибору певної цінності природних ресурсів – соціальної, економічної чи екологічної – та надання їй пріоритету на засадах збалансованого природокористування; дослідити алгоритм взаємодії категорій, які визначають діяльність людини та суспільства щодо природи – “цінності/потреби”, “мотиви/інтереси”, “цілі” та “дії”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж братися до розробки пропозицій щодо вдосконалення управління в межах певної галузі економіки, підприємства чи природно-територіального таксону, доцільно ознайомитися з відомими у суспільних науках знаннями про формування потреб, мотивів, інтересів та цілей будь-якої діяльності людини, соціальної групи та суспільства. Потрібно дослідити алгоритм взаємодії чинників, які зумовлюють ту чи іншу діяльність людини, соціальних груп та суспільства щодо природи, виявити причинно-наслідкові зв'язки у цьому алгоритмі, на яких має базуватися методологія сталого розвитку, удосконалення природокористування та збереження навколишнього природного середовища (НПС). Ці знання можуть допомогти з'ясувати причини певних змін суспільних інтересів, пояснити формування різноманітних потреб суб'єктів діяльності і мотивації відповідної активності, механізми трансформацій в політиці природокористування, економіці, структурі пріоритетів і алгоритмі дій.

Цінність – це термін, який широко використовують у філософській і соціологічній літературі, він вказує на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності. Спектр розуміння цінності варіює від будь-якої осягнутої особистістю соціальної норми – до усвідомленого суспільством сенсу життя. Система цінностей дає цілісне уявлення про відносини “людина – світ”. Найфундаментальнішими цінностями людського буття, які пронизують усі інші ключові цінності (благо, користь, добро, істина, правда, краса, святе, мудрість, гармонія), є свобода унікальної індивідуальності та співпричетність до цілого. У цих межах і реалізується діяльність людини – від крайнього прояву, абсолютування власного Я до повного розчинення, втрати себе в загальному, в природі [10]. В етиці і теорії цінностей – аксіології – виділяють позитивні (добро) і негативні цінності (зло). Усі цінності певної сфери аксіології вбирає в себе “ідеал”. Вершиною ієрархії цінностей за Платоном є Благо [10; 19].

Одна з проблем дослідження цінностей полягає у тому, що у них немає чітких, об'єктивних, загальноприйнятих критеріїв, як у природничих науках. Критерії, за якими можна судити про цінності, знаходяться усередині них самих [11; 17; 28]. У житті суспільства цінності виконують важливу роль інтегруючих, соціалізуючих, комунікативних засад шляхом регуляції соціальних відносин у вигляді специфічних систем норм контролю, соціальних інституцій та орієнтирів щодо цілеспрямованих дій людини [1; 17; 22]. Тому для пошуку шляхів і механізмів оптимізації певної діяльності доцільно скористатися визнаними ціннісними орієнтирами і нормами відповідних парадигм, нормативно-правових систем регулювання відповідних сфер діяльності та конкретних завдань. Ми вважаємо, що фундаментальні принципи і критерії сталого розвитку (Ріо-92) є ціннісно узагальненими концептуальними уявленнями світової спільноти про шляхи вдосконалення розвитку системи “суспільство – природа” [14]. Вони вже доволі розвинуті в концепції збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, в концепції збалансованого ведення лісового господарства тощо [7; 8; 14; 15; 31–34; 36].

Розглянемо як діють цінності у суспільстві. Усі дії людини по суті є результатом оцінювання об'єктів навколишнього світу і містять три підсистеми: 1) задум, який складається із цінності (життєвого сенсу), мети і плану; 2) реалізацію; 3) наслідок (рис. 1). Цінності генетично акумулюють в собі загальну спрямованість потреб, інтересів та емоційних переживань суб'єктів. Мотиви дій людини заключають у собі потреби, інстинкти, потяги, емоції, установки та ідеї [18; 21] (рис. 2). Тому процес спонукання людини до певних вчинків – це часто складний акт аналізу альтернатив, вибору прийняття рішень. Контури зворотного зв'язку (рис. 1, 2) слугують механізмом регулювання мотивацій і класифікації рішень, що є важливими елементами управління. Цей процес вибору напряму дій

психологічно ускладнюється також й тим, що суб'єкт не завжди є достатньо компетентним щодо певної проблеми, а власні мотиви він іноді не усвідомлює або ж приховує, якщо вони суперечать моральним нормам. Ієрархія мотивів за значущістю та вибір головного з них залежить від культури особистості, її компетентності та умов ситуації.

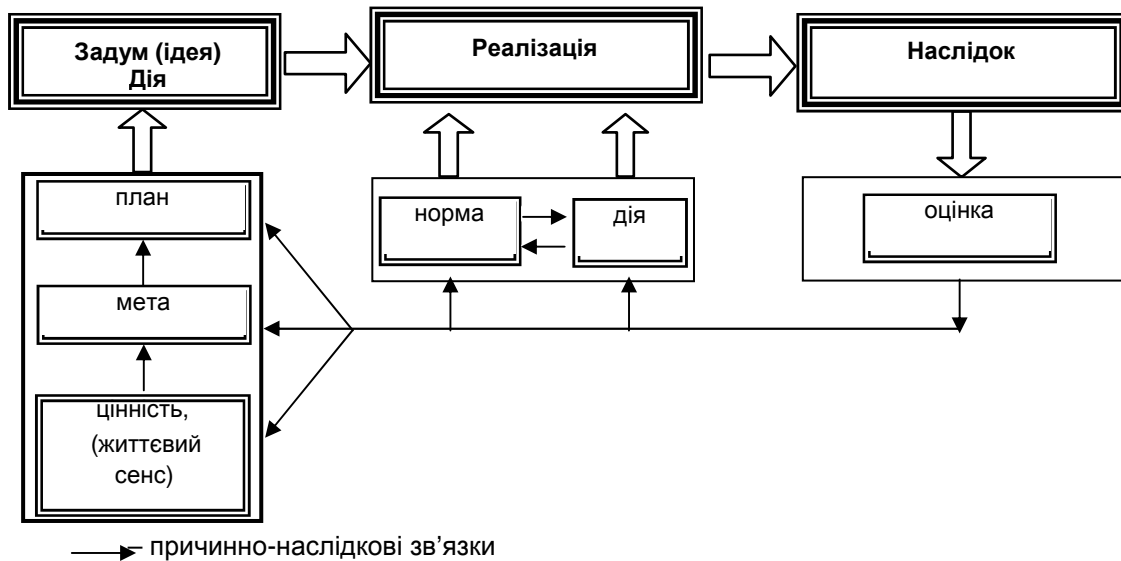

Рис. 1. Діяльність людини як результат акту оцінки об'єктів навколишнього світу
Джерело: розробка авторів

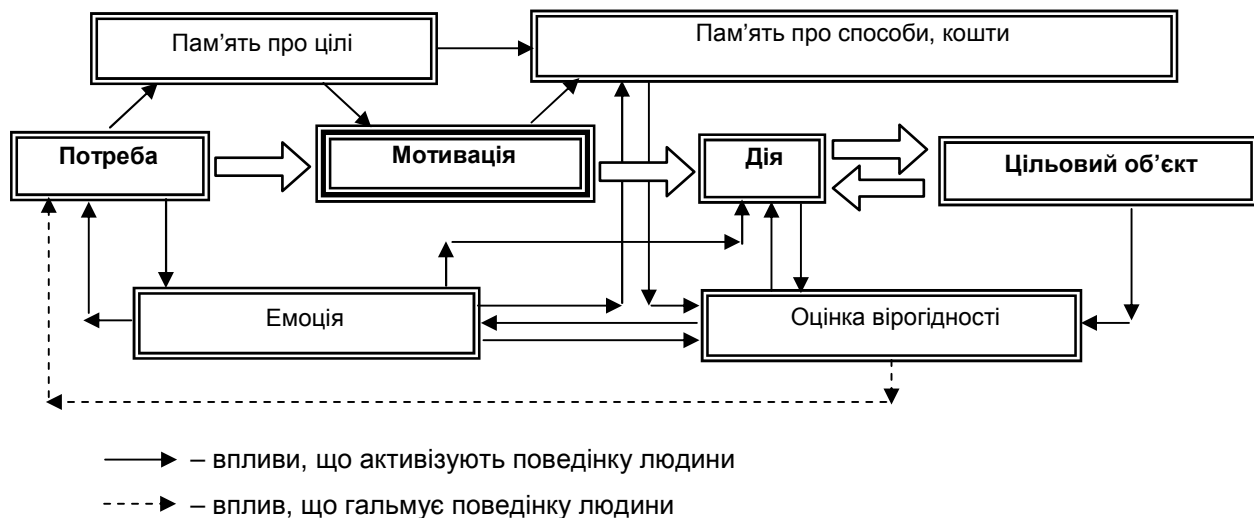

Рис. 2. Місце мотивації у структурі цілісного акту поведінки людини
Джерело: [18, с. 61]

У практичній діяльності зручніше оперувати поняттям “потреби”. Для особистості, соціальної групи та суспільства потреби є внутрішньою мотивацією активності, яка проявляється через усвідомлені мотиви поведінки, а усвідомлені потреби набувають якості інтересів [21]. Джерела потреб та їхній розвиток залежать від ієрархічного рівня запитів суб'єкта. Якщо життєві потреби зумовлені життєвими запитам, то соціальні залежать від рівня розвитку суспільства – рівня культури, економіки тощо. Духовні ж або творчі потреби зумовлені інтелектуальним, творчим та естетичним рівнями розвитку, тому вони не мають таких матеріальних (ресурсних) обмежень для свого розвитку, як два попередні види потреб.

Таким чином, доцільно виділити такий алгоритм взаємодії розглянутих категорій, які визначають діяльність людини та суспільства щодо природи: цінності/потреби → мотиви/інтереси → цілі → дії. Формулювання остаточної мети у конкретному завданні слід розглядати як спосіб інтеграції суб'єктом, соціальною групою чи суспільством низки підготовчих дій у певну логічну послідовність або систему причинно-наслідкових зв'язків (рис. 1, 2).

З'ясуємо, чому ж виникають конфлікти цінностей в управлінні? Ціннісні системи формуються і змінюються в процесі історичного розвитку суспільства, але повільно, оскільки система цінностей суспільства є одним із найконсервативніших складників суспільної свідомості, генетично сформованим як сконцентрований досвід суб'єкта і суспільства щодо задоволення потреб та адаптації до змін довкілля [4]. Внаслідок орієнтації на минуле ціннісні установки у своєму розвитку, зазвичай, відстають від вимог раціонального стереотипу суспільної поведінки. За сучасної динамічної епохи різко зростає цей розрив між домінуючими ціннісними установками та потребами раціонального типу поведінки. Тому необхідно впроваджувати випереджувальне прогнозування змін і збалансований вибір пріоритетів серед альтернатив суспільного розвитку [4; 9; 25]. Це зумовлено тим, що в сучасному світі, який стрімко розвивається, деформуються усталені системи суспільних відносин, що спричиняє нестабільність розвитку. Певні ціннісні системи є просто різними, що спричинило протистояння держав у системах "Схід – Захід", "Південь – Північ", "Азія – Європа", "НАТО(ЄС) – СНД(ЄП)". Так званий "золотий мільярд" диктує решті населення світу свої умови співпраці. Загострення ціннісних конфліктів зростає внаслідок інтенсивного розвитку світових процесів глобалізації, інтеграції, переділу ресурсів і сфер впливу, формування інформаційного суспільства, збільшення кількості і масштабів загроз. З одного боку, вони виникають між загальнолюдськими і предметними цінностями, тобто об'єктами спрямованих на них інтересів. А з іншого – між цінностями суспільної свідомості та відомчими, корпоративними інтересами.

Історія свідчить, що головний конфлікт між екологічними та економічними цінностями закладено з початку розвитку суспільства як природокористувача, він зростає у міру розвитку продуктивних сил, НТП. З одного боку, зростає потреба в незалежності людини від НПС, оскільки прагнення до волі – одна із фундаментальних цінностей. З іншого боку, усвідомлення себе як частки цілого (співпричетність – друга фундаментальна цінність), неможливості його втрати – зумовило прагнення щодо збереження природного довкілля. Однак чаші терезів були і залишаються неспівставно різними: у боротьбу за природні ресурси для людини впродовж усього історичного періоду було включено геній людства від індивідуального до суспільного рівня і відпрацьовано потужний арсенал засобів. Охорона ж НПС має значно менші і часовий період, і досвід, і мотивацію, і ресурсний потенціал.

Оскільки процеси зміни різних сфер життя суспільства не співпадають у часі, темпах і масштабах, виникають конфлікти між ціннісними системами різних ієрархічних рівнів організації суспільства: група країн, країна, певні сектори діяльності, соціальна група, особистість. З наростання міжнародної інтеграції, розвитком співпраці у розв'язанні певних проблем, у т.ч. щодо впровадження принципів сталого розвитку прискорюється трансформація цінностей, що поглиблює наявні ціннісні конфлікти. Особливо загострилися конфлікти з розвитком екологічної свідомості. Але навіть у рамках природоохоронних програм відбувається боротьба за контроль над ресурсами і сфери впливу на світовому ринку (Київський протокол, схеми лісової сертифікації FSC та PEFC тощо) [14; 31; 32; 36]. У багатьох країнах світу спостерігались і зараз продовжуються протистояння кількох частин суспільства за певних цільових мотивів. Це не минуло й України. В конкурентних умовах ринку та домінування в житті суспільства матеріальних цінностей ціннісний конфлікт загострюється на різних ієрархічних рівнях: міжнародних, між секторами економіки країни та з охороною НПС, між суспільними групами, між програмами різного цільового спрямування, між особистостями та їх оточенням тощо [6–8; 12–16; 22; 25; 27].

Як наголошує Дж. Сорос [25], небезпека трансформації системи цінностей полягає у тому, що масштаб впливу світової економіки в останні десятиліття вийшов за межі власне економіки. Ринкові цінності нині проникають в усі сфери життя суспільства, ігноруючи інші суспільні та політичні інтереси, що зсуває морально-етичні основи поведінки людей у бік меркантильності. На відміну від безпосередніх відносин між людьми, на фінансових ринках не доводиться робити морального вибору, адже учасники ринку анонімні, вони зв'язуються через Інтернет та інші системи комунікації. Звісно, що анонімному суб'єкту легше ігнорувати моральні, політичні і соціальні міркування. Тому наразі необхідно сформулювати ефективні правила ціннісного регулювання ринкових відносин.

Ключове завдання концепції сталого розвитку – забезпечення збалансованості цілей соціального, економічного та екологічного аспектів розвитку суспільства в аксіологічному вимірі можна сформулювати як прагнення до гармонізації, досягнення паритету соціального, економічного та екологічного класів цінностей. Лише цей результат дасть змогу рухатися далі – шукати узгодження наукових парадигм, політик, стратегій розвитку відповідних сфер діяльності системи "суспільство – природа", нормативно-правових систем, регулятивних механізмів управління, ресурсного забезпечення тощо. Тобто в основі виконання завдань сталого розвитку лежить формування відповідних світогляду, систем цінностей та мотивів діяльності суспільства. Проте, аналіз свідчить, що в цілому недостатньо вивченими залишаються питання взаємозв'язків, співвідношення, конфлікту різних груп (форм) цінностей: індивідуальних та надіндивідуальних, певної соціальної групи (вікової, професійної, партійної тощо), нації та загальнолюдських, сучасних та прийдешніх поколінь, відносних та абсолютних, задекларованих та реальних – загалом – суспільних ідеалів та предметно втілених цінностей [14; 17]. Певною мірою це спричинено тим, що сучасна наука досягла значної диференціації за об'єктами та предметами дослідження, що істотно гальмує отримання цілісної картини світу,

усвідомлення його системного розвитку і заважає гармонізації соціального, економічного та екологічного складників розвитку, відповідних сфер етики, права та управління.

Іншою важливою вимогою концепції сталого розвитку є збереження можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Однак, нерозв'язаною наразі є проблема прогнозу змін системи цінностей, врахування цих змін у сучасних економічних оцінках природних ресурсів [3; 14; 20; 35]. Вихід, ймовірно, простий. Як зазначають А. Ендрес, І. Квернер [9], нам не варто брати на себе відповідальність щодо вибору цінностей за майбутні покоління, важливо максимально зберегти НПС і природні ресурси. Майбутні покоління самі зроблять цей вибір у принципово інших соціально-економічних і культурних умовах і, ймовірно, в іншій системі цінностей. Завдяки науково-технічному прогресу вони зможуть використовувати інші ресурси, ніж ті, що споживають у виробництві нині, а для звичних нам ресурсів знайдуть значно більш корисне використання. Нині ж не можна достовірно спрогнозувати зміни умов та ставлення до ресурсів, оскільки невідомо: які будуть цінності, потреби, проблеми, які з'являться можливості з розвитком НТП, як зміниться використання природних ресурсів (кількість, якість, структура тощо)?

При всій складності розуміння поняття цінності, яке ще належить вирішувати науці, безперечним є те, що вони є визначальними, мотиваційними елементами будь-якої людської діяльності як результату оцінювання об'єктів навколишнього світу (див. рис. 1). Відповідно до певної шкали норм, сформованої суспільством, співставлення завдань і конкретних умов суб'єкт діяльності (особистість, певна соціальна група, суспільство) робить такий вибір щодо відповідного шляху до мети. Роль ціннісних орієнтирів у виборі виконують найтипівіші для суб'єкта потреби та інтереси. У нинішніх умовах швидкої зміни норм, стандартів, інтересів першочергової актуальності набуває ієрархія цінностей. Водночас, проблемою є трансформація ціннісних орієнтацій діяльності конкретними умовами, які, зазвичай, обмежують можливості або змінюють плани та масштаби, сутність дій.

Ще складніші завдання постають на рівні управління природними ресурсами в ринкових умовах із прагненням дотримуватися принципу багатокладного, комплексного природокористування. Під час вибору варіантів дій потрібно керуватися чинними нормами, нормативами, орієнтирами, залежно від сфери діяльності. Проблема полягає у тому, наскільки ці еталони поведінки узгоджуються з визнаними цінностями. Неспівпадіння задекларованої значущості та реальної мотиваційної сили різних цінностей для суб'єкта, що приймає рішення, може бути зумовлено: недостатньою розвинутістю його системи цінностей, неадекватною його орієнтацією в світі цінностей, впливом на нього надіндивідуальних цінностей різних соціальних груп [19]. Слід підкреслити, що основними суб'єктами діяльності, відношень і свідомості є певні суспільні групи (колективи, спільноти). Отже певна особа, навіть наділена керівними функціями, не може бути остаточно вільною у своєму виборі певного рішення, оскільки вона мусить керуватися професійними, корпоративними, посадовими та іншими нормами. А якщо немає повної свободи, немає й моральної відповідальності за результат [1]. Це ускладнює й можливості застосування регулятивних механізмів. Необхідно також зазначити, що між нормами і цінностями як регулятивами діяльності відносин, існує функціональна відмінність: цінності виконують роль визначення верхньої межі рівня емоціональних претензій особистості, розвитку суспільства, а норми є середнім "оптимумом" поведінки [10]. Слід прагнути, щоб цей оптимум максимально наближувався до верхньої межі згідно з цільовими критеріями збалансованого розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Встановлено, що інструментами будь-якого виміру, оцінювання чогось, інтегральною основою вибору суб'єктом, соціальною групою, у т.ч. галузевою чи усім суспільством певних цілей, засобів та умов діяльності у контексті наявних соціально-економічних відносин є цінності. Категорія "цінність" є такою ж універсальною, як категорія "істина", тому й складна для визначення, але, слідуючи методологічним нормам постнекласичної науки, є необхідним складником процесів пізнання та управління. У теорії пізнання ці два поняття є фундаментальними і взаємно доповнюють одне одного.

Базовою перепоною на шляху впровадження принципів збалансованого розвитку у будь-яку сферу діяльності, на усіх рівнях управління є конфлікт соціальних, економічних та екологічних (особливо природоохоронних) цінностей, породжений протиріччям між матеріальними і духовними цінностями, антропоцентричним, споживацьким ставленням людини до природних ресурсів упродовж усієї історії і закріплений у парадигмі раціонального природокористування, а також істотним відставанням змін системи цінностей суспільства від змін його потреб за раціонального типу поведінки. Саме ціннісні пріоритети мотивують вибір напрямів дій, способів, механізмів досягнення цілей, розподіл ресурсів тощо.

Цей конфлікт на різних ієрархічних рівнях управління загострюється під все пронизуючим впливом процесів інформатизації, глобалізації й інтеграції, внаслідок зростання меркантильності, активізації переділу ресурсів і сфер впливу, збільшення кількості та масштабів різносутнісних загроз, розвитку екологічної свідомості тощо. Причинно-наслідкові зв'язки в ціннісних вадах управління істотно відрізняються залежно від: рівня цінностей і їх сукупностей (цінності відносні чи абсолютні; сучасні чи майбутні; загальнолюдські чи конкретні, предметні; цінності суспільної свідомості чи відомчі, корпоративні інтереси; індивідуальні та надіндивідуальні тощо); від галузі і рівня управління; ступеня

невідповідності чинних норм/стандартів управління (еталонів поведінки) суспільно визаним цінностям; характеристик суб'єкта управління (особистість, певна соціальна група, суспільство), його культури, компетентності та відповідальності; пріоритетних потреб та умов ситуації.

Зазначені проблеми, ймовірно, впливають на визначення пріоритетної ієрархії цінностей, ресурсного та інституційного забезпечення їх використання, охорони, збереження та відновлення (відновних ресурсів), ускладнює можливості застосування регулятивних механізмів. Тому розробку методів досягнення балансу інтересів слід ґрунтувати на міжнародних принципах розв'язання зазначеного конфлікту цінностей, мотивів дій та їх методологічного, нормативно-правового та інституційного супроводу на засадах сталого розвитку. Ці питання потребують подальших досліджень з конкретизацією відповідно до певних видів ресурсів і галузей знань.

Бібліографічний список

1. Борzych В.В. О свободе морального выбора / В.В. Борzych // Вопросы философии. – М. : Наука, 1992. – №1. – С. 175–177.
2. Вебер М. Избранное. Образ общества / Макс Вебер. – М. : Юрист, 1994. – 414 с.
3. Голубець М.А. Вступ до геосоціосистемології / М.А. Голубець. – Львів: Поллі, 2005. – 199 с.
4. Гончаренко А.Н. Комплексное прогнозирование в системе "общество – окружающая среда" (Вопросы методологии. Критика буржуазных футурологических концепций) / А.Н. Гончаренко. – К. : Наук. думка, 1986. – 216 с.
5. Гофман К.Г. Экономическая оценка природных ресурсов / К.Г. Гофман. – М. : Экономика, 1980. – 234 с.
6. Данилишин Б.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко та ін. – К. : РВПС України, 1999. – 716 с.
7. Долішній М.І. Регіональні аспекти екологізації економіки / М.І. Долішній // Наук. вісник НЛТУУ. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – Львів : НЛТУУ, 2005. – Вип. 15.6. – С. 103-111.
8. Екологічна економіка та менеджмент сталого лісового господарства: розвиток трансдисциплінарного підходу до Карпатських гір : монографія // за ред. І.П. Соловія, В.С. Кітона. – Львів: РВВ НЛТУ України, Видавництво ТзОВ "Ліга-Прес", 2009. – 432 с.
9. Ендрес А. Економіка природних ресурсів / А. Ендрес, І. Квернер. – [2-е вид.]. – Спб. : Пітер, 2004. – 256 с.
10. Іванько Л.І. Ценностно-нормативные механизмы регуляции / Л.І. Іванько // Культурная деятельность: опыт социологического исследования. – М., 1981. – С. 50–151.
11. Івін А.А. Ценности в научном познании / А.А. Івін // Логика научного познания (Актуальные проблемы). – М. : Наука, 1987. – С. 230–258.
12. Крисаченко В.С. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку / В.С. Крисаченко, М.І. Хилько. – К. : Знання України, 2002. – 598 с.
13. Лавров В.В. Конфлікт соціальних, економічних та екологічних цінностей як базова перепона на шляху до сталого розвитку системи "суспільство – природа" в умовах конкурентного середовища / В.В. Лавров // Наук. вісник НЛТУУ. – Львів: НЛТУУ, 2005. – Вип. 15.6. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – С. 332–339.
14. Лавров В.В. Методологія сталого розвитку лісової галузі України: теорія і практика : Автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук: спец. 03.00.16 «Екологія» / В.В. Лавров. – К., 2009. – 43 с.
15. Лавров В.В. Проект програми запровадження норм сталого розвитку у Чернівецькій області / В.В. Лавров, В.Д. Солодкий // Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків, 2006. – Вип. 109. – С. 69–80.
16. Ландшафтно-екологічна оптимізація використання природно-ресурсного потенціалу степового Криму : монографія / О.І. Фурдичко, В.С. Паштецький. – К. : ДІА, 2012. – 672 с.
17. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д.А. Леонтьев // Вопросы философии. – М. : Наука, 1996. – № 4. – С. 15–26.
18. Мотивации. Мотивы // Большая Советская Энциклопедия: [в 30 томах] / гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – Т. 17. Моршин-Никиш. – М. : Сов. Энциклопедия, 1974. – С. 61–62.
19. Насиновская Е.Е. Методы изучения мотивации личности / Е.Е. Насиновская. – М., 1988. – 238 с.
20. Основи соціоекології / За ред. Г. Бачинського. – К. : Вища школа, 1995. – 238 с.
21. Потребности // Большая Советская Энциклопедия [в 30 томах] / гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – Т. 20. Плата-Проб. – М. : Сов. Энциклопедия, 1975. – С. 439–440.
22. Рябоконт О.П. Модель забезпечення сталого розвитку системи "суспільство – природа" у контексті категорії "якість" / О.П. Рябоконт, В.В. Лавров // Наук. вісник НЛТУУ. – Львів: НЛТУУ, 2005. – Вип. 15.6. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – С. 174–182.
23. Самсонов А.Л. На пути к ноосфере / А.Л. Самсонов // Вопросы философии. – № 7. – М. : Наука, 2000. – С. 53–61.

24. Синякевич І.М. Інструменти екополітики: теорія і практика / І.М. Синякевич. – Львів: ЗУКЦ, 2003. – 188 с.
25. Сорос Дж. Криза глобального капіталізму: (Відкрите суспільство під загрозою) / Дж. Сорос; пер. з англ. – К. : Основа, 1999. – 259 с.
26. Туниця Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст / Т.Ю. Туниця. – К. : Знання, 2006. – 300 с.
27. Туниця Ю.Ю. Екоекономіка і ринок: подолання суперечностей / Ю.Ю. Туниця. – К. : Знання, 2006. – 314 с.
28. Ценностные ориентации. Ценность // Философский энцикл. словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1989. – С. 732–733.
29. Daly H. Ecological Economics. Principles and applications / H. Daly, J. Farley. – Washington: Island Press, 2004. – 454 p.
30. European Council. Sustainable Development Strategy. EC D000917/06, 2006. – 29 p.
31. FSC Principles and Criteria. Document 1.2 Revised February 2000. – 6 p.
32. International Conference on the Contribution of criteria and indicators for sustainable forest management: the way forward (Guatemala City, 3–7 February, 2003). – 2003. – 166 с.
33. Linder M. Tools for the Sustainable Use of Europe's Forests / M. Linder // EFI News. – November, 2003. – Vol. 11, № 1–2. – P. 12–13.
34. Mayer P. Impulses for Research – Living Forest Summit in Vienna / P. Mayer // EFI News. – November, 2003. – Vol. 11, № 1–2. – P. 10–11.
35. Percy D.W. Economics of Natural Resources and the Environment / D.W. Percy, K.R. Turner. – London: Harvester Wheatsheaf, 1990. – 378 p.
36. PEFC Web Pages [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pefc.org>.

References

1. Borzykh, V.V. (1992), "On freedom of moral choice", *Voprosy filosofii*, no. 1, pp. 175–177.
2. Veber, M. (1994), *Izbrannoe. Obraz obshchestva* [Favorites. The image of society], Yurist, Moscow, Russia, 414 p.
3. Holubets, M.A. (2005), *Vstup do geosotsiosistemolohii* [Introduction to geosociosystemology], Polli, Lviv, Ukraine, 199 p.
4. Goncharenko, A.N. (1986), *Kompleksnoye prognozirovaniye v sisteme "obshchestvo – okruzhayushchaya sreda"* (*Voprosy metodologii. Kritika burzhuaznykh futurologicheskikh kontseptsiy*) [Complex forecasting in system "society-environment" (Methodological issues. Critique of bourgeois futurological concepts)], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine, 216 p.
5. Gofman, K.G. (1980), *Ekonomicheskaya otsenka prirodnnykh resursov* [Economic valuation of natural resources], Ekonomika, Moscow, Russia, 234 p.
6. Danylyshyn, B.M., Dorohuntsov, S.I., Mishchenko V.S. et al. (1999), *Pryrodno-resursnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy* [Natural resources potential of sustainable development of Ukraine], RVPS Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 716 p.
7. Dolishnii, M.I. (2005), "Regional aspects of ecologization of the economy", *Ekolohizatsiia ekonomiky yak instrument staloho rozvytku v umovakh konkurentnoho seredovyschcha*, *Naukovyi visnyk NLTUU*, Iss. 15.6, pp. 103-111.
8. Solovii, I.P. and Kiton, V.S. (2009), *Ekolohichna ekonomika ta menedzhment staloho lisovoho hospodarstva: rozvytok transdystsyplinarnoho pidkhodu do Karpatskykh hir* [Ecological economics and management of sustainable forestry: development transdisciplinary approach to the Carpathian Mountains], za red., monograph, Vydavnytstvo TzoV "Liha-Pres", Lviv, Ukraine, 432 p.
9. Endres, A. and Querner, I. (2009), *Ekonomika pryrodnnykh resursiv* [Economics of Natural Resources], Piter, St.-Peterburg, Russia, 256 p.
10. Ivanko, L.I. (1981), "Value-normative mechanisms of regulation", *Kulturnaya deyatel'nost: opyt sotsiologicheskogo issledovaniya*, Moscow, Russia, pp. 50–151.
11. Ivin, A.A. (1987), "The values in scientific cognition", *Logika nauchnogo poznaniya (Aktualnyie problemy)*, Nauka, Moscow, Russia, pp. 230–258.
12. Krysachenko, V.S. and Khylo, M.I. (2002), *Ekolohiia. Kultura. Polityka: Kontseptualni zasady suchasnoho rozvytku* [Ecology. Culture. Politics: Conceptual bases of Contemporary Development], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 598 p.
13. Lavrov, V.V. (2005), "Conflict of social, economic and environmental values as basic obstacles to sustainable development of "society-nature" in a competitive environment" *Naukovyi visnyk NLTUU*, Iss. 15.6, *Ekolohizatsiia ekonomiky yak instrument staloho rozvytku v umovakh konkurentnoho seredovyschcha*, Lviv, Ukraine, pp. 332–339.

14. Lavrov, V.V. (2009), "Methodology of Ukrainian Forestry sustainable development: theory and practice", Thesis abstract of Dr.Sc. (Ecol.), 03.00.16, Institute of agroecology and environmental management of UAAN, Kyiv, Ukraine, 43 p.
15. Lavrov, V.V. and Solodkyi, V.D. (2006), "The draft program of implementation rules of sustainable development in the Chernivtsi region", *Lisivnytstvo i ahrolisomelioratsiia*, iss. 109, pp. 69–80.
16. Furdychko, O.I. and Pashtetskyi, V.S. (2012), *Landshaftno-ekolohichna optymizatsiia vykorystannia pryrodno-resursnoho potentsialu stepovoho Krymu* [Landscape and environmental optimization of use natural resource potential in steppe Crimea], monograph, DIA, Kyiv, Ukraine, 672 p.
17. Leontyev, D.A. (1996), "Value as an interdisciplinary concept: the experience of multi-dimensional reconstruction", *Voprosy filosofii*, no. 4, pp. 15–26.
18. Prokhorov, A.M. (1974), "Motivation. Motives", *Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya: [v 30 tomah]*, 3 izd., Vol. 17, Morshin-Nikish, Sov. Entsiklopediya, Moscow, Russia, pp. 61–62.
19. Nasinovskaya, E.E. (1988), *Metody izucheniya motivatsii lichnosti* [Methods of studying the personality motivation], Moscow, Russia, 238 p.
20. Bachynskyi, H. (1995), *Osnovy sotsioekolohii* [Socioecology bases], Vyshcha shkola, Kyiv, Ukraine, 238 p.
21. Prokhorov, A.M. (1975), "Needs" *Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya: [v 30 tomah]*, 3 izd., Vol. 20, Plata-Prob, Sov. Entsiklopediya, Moscow, Russia, pp. 439–440.
22. Riabokon, O.P. and Lavrov, V.V. (2005), "A model for sustainable development of "society-nature" in the context of the category "quality"", *Naukovyi visnyk NLTUU*, Iss. 15.6, *Ekolohizatsiia ekonomiky yak instrument staloho rozvytku v umovakh konkurentnoho seredovyscha*, Lviv, Ukraine, pp. 174–182.
23. Samsonov, A.L. (2000), "On the way to the noosphere", *Voprosy filosofii*, no. 7, pp. 53–61.
24. Syniakevych, I.M. (2003), *Instrumenty ekopolityky: teoriia i praktyka* [Environmental policy instruments: Theory and Practice], ZUKTS, Lviv, Ukraine, 188 p.
25. Soros, G. (1998), *The Crisis Of Global Capitalism: Open Society Endangered Hardcover* – December 2.
26. Tunytsia, T.Yu. (2006), *Zbalansovane pryrodokorystuvannia: natsionalnyi i mizhnarodnyi kontekst* [The balanced nature: national and international context], Znannia, Kyiv, Ukraine, 300 p.
27. Tunytsia, Yu.Yu. (2006), *Ekoekonomika i rynek: podolannia superechnosti* [Eco-economy and market: overcoming the contradictions], Znannia, Kyiv, Ukraine, 314 p.
28. Averintsev, S.S., Arab-Oglyi, E.A., Ilichev, L.F. et al. (1989), "Valuable orientations. Value" *Filosofskiy entsiklopedicheskii slovar*, 2 izd., *Sovetskaya Entsiklopediya*, Moscow, Russia, pp. 732–733.
29. Daly, H. and Farley, J. (2004), *Ecological Economics. Principles and applications*, Island Press, Washington, 454 p.
30. European Council. Sustainable Development Strategy. EC D000917/06 (2006), 29 p.
31. FSC Principles and Criteria. Document 1.2, Revised February 2000, 6 p.
32. International Conference on the Contribution of criteria and indicators for sustainable forest management: the way forward (2003), (Guatemala City, 3–7 February, 2003), 166 p.
33. Linder, M. (2003), *Tools for the Sustainable Use of Europe's Forests*, EFI News, Vol. 11, no. 1–2, pp. 12–13.
34. Mayer, P. (2003), *Impulses for Research – Living Forest Summit in Vienna*, EFI Newsr, Vol. 11, no. 1–2, pp. 10–11.
35. Pearcy, D.W. and Turner, K.R. (1990), *Economics of Natural Resources and the Environment*, Harvester Wheatsheaf, London, 378 p.
36. PEFC Web Pages: <http://www.pefc.org>. (access date September 26, 2016).

Лавров М.В., Лавров В.В. ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ЦІННОСТЕЙ СУБ'ЄКТАМИ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Метою дослідження є з'ясування принципів і підходів до вибору певної цінності природних ресурсів – соціальної, економічної чи екологічної – та надання їй пріоритету на засадах збалансованого природокористування; дослідити алгоритм взаємодії категорій, які визначають діяльність людини та суспільства щодо природи – "цінності/потреби", "мотиви/інтереси", "цілі" та "дії".

Методика дослідження. Застосовано методи системно-структурного аналізу, міждисциплінарного та наукознавчого підходів – для з'ясування ролі системи цінностей і їх змін у житті суспільства, системного відображення суті цінностей природних ресурсів і з'ясування відмінностей їх розумінням залежно від характеристики суб'єкта, певних галузевих знань, парадигми раціонального природокористування і парадигми збалансованого природокористування, ієрархічного рівня оцінки, часу і умов діяльності, для встановлення причин, механізмів і сутності ціннісного конфлікту в управлінні ресурсами; методи міжсекторальних, інтегральних принципів управління – для формулювання погоджених методологічних засад впровадження у практику стандартів ціннісно збалансованого, інтегрованого управління природними ресурсами в алгоритмі: цінності/потреби → мотиви/інтереси → цілі → дії.

Результати. Встановлено, що інтегральною основою вибору суб'єктом, соціальною групою чи усім суспільством певних цілей, засобів та умов діяльності у контексті наявних соціально-економічних відносин є цінності, оскільки вони генетично акумулюють різноманіття потреб та інтересів суспільних суб'єктів. Виявлено, що впровадження у практику засад збалансованого природокористування гальмує "конфлікт цінностей", який

породжує конфлікт відповідних мотивів/інтересів, цілей та дій. Він є наслідком світоглядного і управлінського протиріччя між засадами парадигми раціонального природокористування і парадигми сталого розвитку.

Наукова новизна. Завдяки одночасному аналізу взаємозалежних соціальних, економічних та екологічних (з виділення природоохоронних) граней значимості природних ресурсів у контекстах антропоцентричної та біоцентричної парадигм з'ясовано аксіологічну сутність проблеми вибору суб'єктами діяльності певної цінності як пріоритетної і відповідні перепони імплементації стандартів збалансованого природокористування. Встановлено, що "конфлікт цінностей" – це результат сутнісно і ієрархічно різнопланового, складного конфлікту, породженого істотним відставанням розвитку системи цінностей суспільства від змін його раціональних потреб, протиріччям матеріальних і духовних цінностей, який загострюється під все пронизуючим впливом процесів інформатизації, глобалізації і інтеграції, внаслідок зростання меркантильності, активізації переділу ресурсів і сфер впливу, збільшення кількості і масштабів різних загроз, розвитку екологічної свідомості. Для розв'язання конфліктів цінностей та відповідних інтересів, мотивів і дій необхідно виробити принципи пошуку компромісних рішень та механізми їх реалізації.

Практична значущість. Встановлено, що для забезпечення збалансованого розвитку економіки, суспільства та життєздатного простору необхідне одночасне врахування в управлінні всієї тріади цінностей – соціальних, економічних та екологічних і, особливо, природоохоронних. Доведено, що лише такий підхід дасть змогу забезпечити пріоритетність охоронного інтересу порівняно з ресурсним, впровадження у практику норм еколого-економічного, інтегрованого управління, а також сприятиме переходу від антропоцентричної парадигми раціонального природокористування до збалансованого використання усіх цінностей природних ресурсів, навіть тих, що не мають наразі значного ринкового попиту і, відповідно, належних обліку, охорони, збереження і відтворення – екологічних, культурологічних та інших несировинних ресурсів.

Ключові слова: цінності, природні ресурси, потреби, мотиви, інтереси, цілі, управління, збалансоване природокористування.

Lavrov M.V., Lavrov V.V. THE PROBLEM OF CHOOSING THE VALUES BY SUBJECTS OF UNDERTAKING IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING SUSTAINABLE USE OF NATURAL RESOURCES

Purpose. The aim of the study is to determine the principles and approaches to the selection of a certain natural resources value – social, economic or environmental – and to give it priority on the principles of sustainable use of natural resources; explore the algorithm of categories interaction that determine human and society activity about the nature – "values/needs", "motives/interests", "goals" and "actions".

Methodology of research. The methods of system-structural analysis, interdisciplinary and science lore approaches were used to figure out the role of values system and their changes in society, the system reflect of values essence of natural resources and to clarify the differences in their understanding depending on the characteristics of the subject, specific industry knowledge, paradigm of rational use of natural resources and paradigm of sustainable use of natural resources, the hierarchical level of assessment, time and conditions of activity, to establish the causes, mechanisms and essence of the values conflict in resource management; intersectional and integrated management principles methods to formulate agreed methodological bases of implementation in practice standards value balanced, integrated management of natural resources in the algorithm: values/needs → motives/interests → goals → actions.

Findings. Integrated basis of choice certain purposes, means and conditions of work in the context of existing social and economic relations by subject, social group or whole society are the values as they genetically accumulate diversity of needs and interests of the public. It was found that introduction into practice the principles of sustainable use of natural resources slows down a "conflict of values" that generates conflict of appropriate reasons / interests, goals and actions. It is the result of ideological and management conflict between the principles of environmental use of natural resources and sustainable development paradigms.

Originality. Due to the simultaneous analysis of interdependent social, economic and ecological (from selected environmental) facets of natural resources significance in contexts of anthropocentric and bio-centric paradigms it was found axiological essence of the problem of choosing by subjects of undertaking a certain value as a priority and relevant obstacles in implementation of sustainable use of natural resources standards. It was established that "the conflict of values" is the result of essentially and hierarchically diverse, complex conflict, engendered by essential backlog development of the society value system from changes its rational needs, contradiction in material and spiritual values, which escalates under the permeating influence processes of informatization, globalization and integration, resulting in growth of commercialism, resources and influence spheres redistribution activation, increasing the number and scale of different threats, development of environmental awareness. To solve the conflict of values and corresponding interests, motives and actions, it is necessary to develop principles of finding compromise solutions and mechanisms for their implementation.

Practical value. It was established that to ensure a balanced development of economy, society and sustainable space it is necessary the simultaneous consideration in management of the entire triad values – social, economic, ecological and especially environmental. It was proved that only this approach will help to ensure priority of security interest versus resource interest, implementation in practice ecological, economic, and integrated management standards as well as facilitate the transition from anthropocentric paradigm of rational use of natural resources for sustainable use of all values, even those that are not currently have significant market demand and, consequently, proper registration, protection, conservation and reproduction – ecological, cultural and other non-raw materials.

Key words: values, natural resources, needs, motives, interests, goals, management, sustainable use of natural resources.

Лавров М.В., Лавров В.В. ПРОБЛЕМА ВЫБОРА ЦЕННОСТЕЙ СУБЪЕКТАМИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ СБАЛАНСИРОВАННОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

Целью исследования является выяснение принципов и подходов к выбору определенной ценности природных ресурсов – социальной, экономической или экологической – и предоставления ей приоритета на

принципах сбалансированного природопользования; исследовать алгоритм взаимодействия категорий, которые определяют деятельность человека и общества относительно природы – “ценности/потребности”, “мотивы/интересы”, “цели” и “действия”.

Методика исследования. Применены методы системно-структурного анализа, междисциплинарного и науковедческих подходов – для выяснения роли системы ценностей и их изменений в жизни общества, системного отражения сути ценностей природных ресурсов и выяснения различий их понимания в зависимости от характеристики субъекта, определенных отраслевых знаний, парадигмы рационального природопользования и парадигмы сбалансированного природопользования, иерархического уровня оценки, времени и условий деятельности, для установления причин, механизмов и сущности ценностного конфликта в управлении ресурсами; методы межсекторальных, интегральных принципов управления – для формулировки согласованных методологических основ внедрения в практику стандартов ценностно сбалансированного, интегрированного управления природными ресурсами в алгоритме: ценности/потребности → мотивы/ интересы → цели → действия.

Результаты. Установлено, что интегральной основой выбора субъектом, социальной группой или всем обществом определенных целей, средств и условий деятельности в контексте имеющихся социально-экономических отношений являются ценности, поскольку они генетически аккумулируют многообразие потребностей и интересов общественных субъектов. Выявлено, что внедрение в практику принципов сбалансированного природопользования тормозит “конфликт ценностей”, что порождает конфликт соответствующих мотивов/ интересов, целей и действий. Он является следствием мировоззренческого и управленческого противоречий между основами парадигмы рационального природопользования и парадигмы устойчивого развития.

Научная новизна. Благодаря одновременному анализу взаимосвязанных социальных, экономических и экологических (с выделением природоохранных) граней значимости природных ресурсов в контекстах антропоцентрической и биоцентрической парадигм выяснено аксиологическую сущность проблемы выбора субъектами деятельности определенной ценности как приоритетной и соответствующие преграды имплементации стандартов сбалансированного природопользования. Установлено, что “конфликт ценностей” – это результат сущностно и иерархически разнопланового, сложного конфликта, порожденного существенным отставанием развития системы ценностей общества от изменений его рациональных потребностей, противоречием материальных и духовных ценностей, который обостряется под все пронизывающим влиянием процессов информатизации, глобализации и интеграции, вследствие роста меркантильности, активизации передела ресурсов и сфер влияния, увеличения количества и масштабов различных угроз, развития экологического сознания. Для разрешения конфликтов ценностей и соответствующих интересов, мотивов и действий необходимо выработать принципы поиска компромиссных решений и механизмы их реализации.

Практическая значимость. Установлено, что для обеспечения сбалансированного развития экономики, общества и жизнеспособного пространства необходим одновременный учет в управлении всей триады ценностей – социальных, экономических, экологических и, особенно, природоохранных. Доказано, что только такой подход даст возможность обеспечить приоритетность охранного интереса по сравнению с ресурсным интересом, внедрение в практику норм эколого-экономического, интегрированного управления, будет способствовать переходу от антропоцентрической парадигмы рационального природопользования к сбалансированному использованию всех ценностей природных ресурсов, даже тех, которые не имеют пока значительного рыночного спроса и, поэтому, соответствующих учета, охраны, сохранения и воспроизведения – экологических, культурологических и других несырьевых ресурсов.

Ключевые слова: ценности, природные ресурсы, потребности, мотивы, интересы, цели, управление, сбалансированное природопользование.